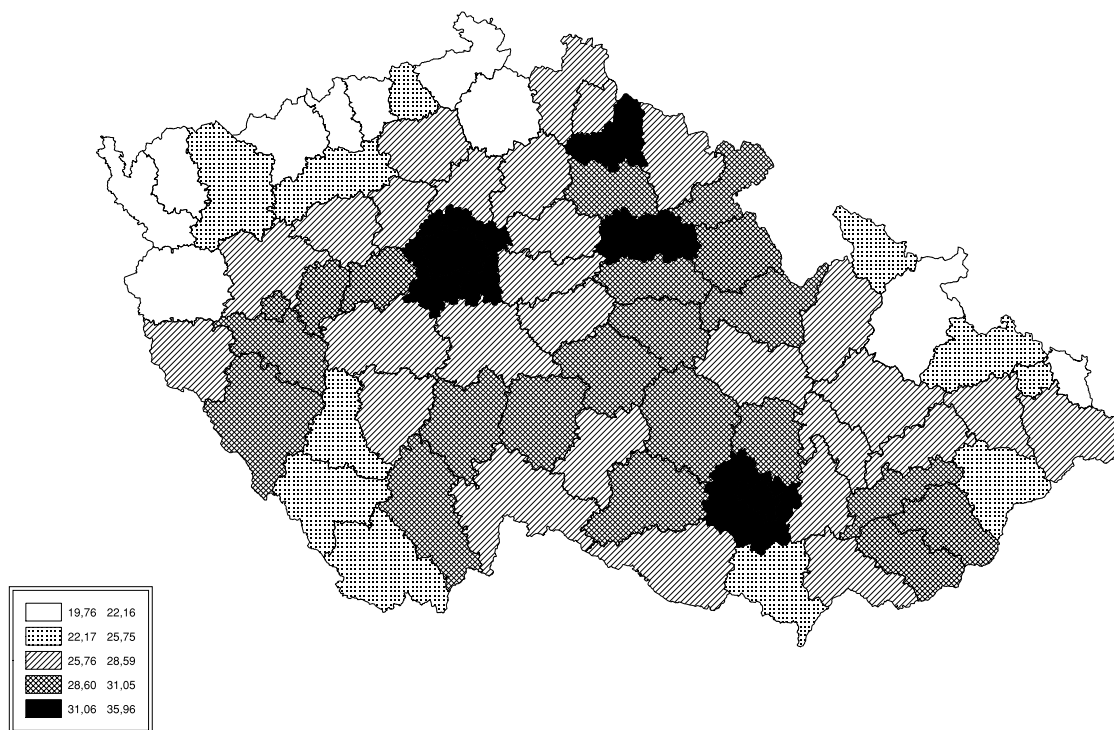

Mapa 2. 2 Účast na volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 dle jednotlivých okresů (procenta oprávněných voličů)

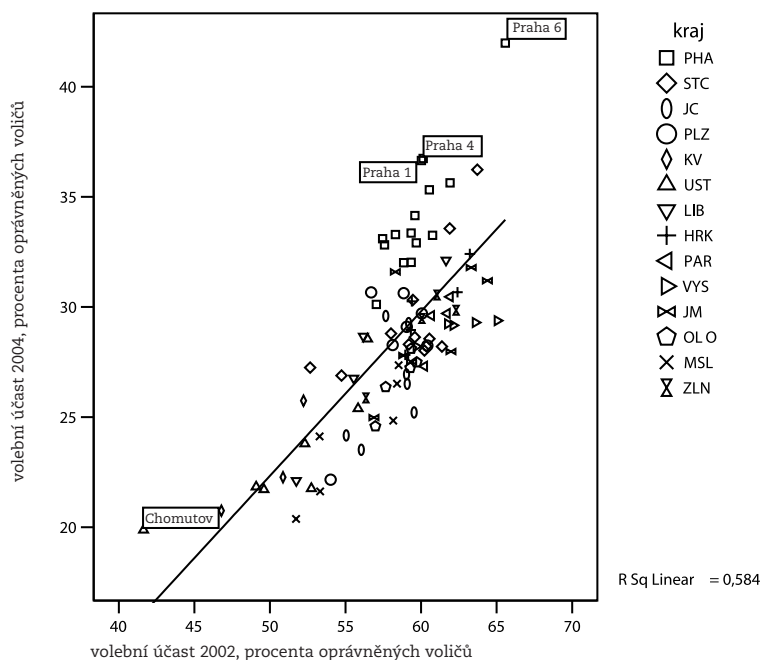

Zdroj: Český statistický úřad.

Přestože mezi jednotlivými okresy existovala větší variabilita ohledně výše volební účasti ve vztahu k celkové výši volební účasti než v předchozích volbách, volební účast klesla ve všech okresech a celoplošně. Mezi okresy v tomto směru byly minimální rozdíly. Výrazně menší pokles volební účasti byl pouze v pražských volebních okresech, zvláště v Praze 1, 4 a 6 (viz graf 2. 3). Vztah mezi volební účastí v roce 2002 a 2004 je pozitivní a lineární (lze jej považovat i za lehce zakřivený) s tím, že čím menší byla volební účast v roce 2002, tím menší byla i v roce 2004. Koeficient determinace je 0,58, což znamená, že volební účast z roku 2002 vysvětluje z 58 % výši volební účasti v roce 2004. Sklon regresní přímky zobrazené v grafu 2. 3 je menší než 1, a to na úrovni 0,75, což znamená, že v těch okresech, kde byla volební účast v roce 2002 vyšší, klesala volební účast rychleji než v těch okresech, kde byla v roce 2002 účast nízká (čím byla účast v roce 2002 vyšší, tím více se v dané oblasti zmenšila v roce 2004).

Soren Risbjerg Thomsen v roce 1987 ukázal, že pro analýzu volebních přesunů mezi politickými stranami se mnohem více než uvažování vztahu mezi procentní podporou v jednotlivých regionech mezi následujícími volbami hodí jiné, robustnější charakteristiky. Těmi jsou například analýza aditivní a multiplikativní změny a zvláště analýza logitové transformace volební podpory strany (Thomsen 1987). Uvedené platí zároveň i pro analýzu volební účasti, kterou v tomto smyslu může-

Graf 2. 3 Vztah volební účasti v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

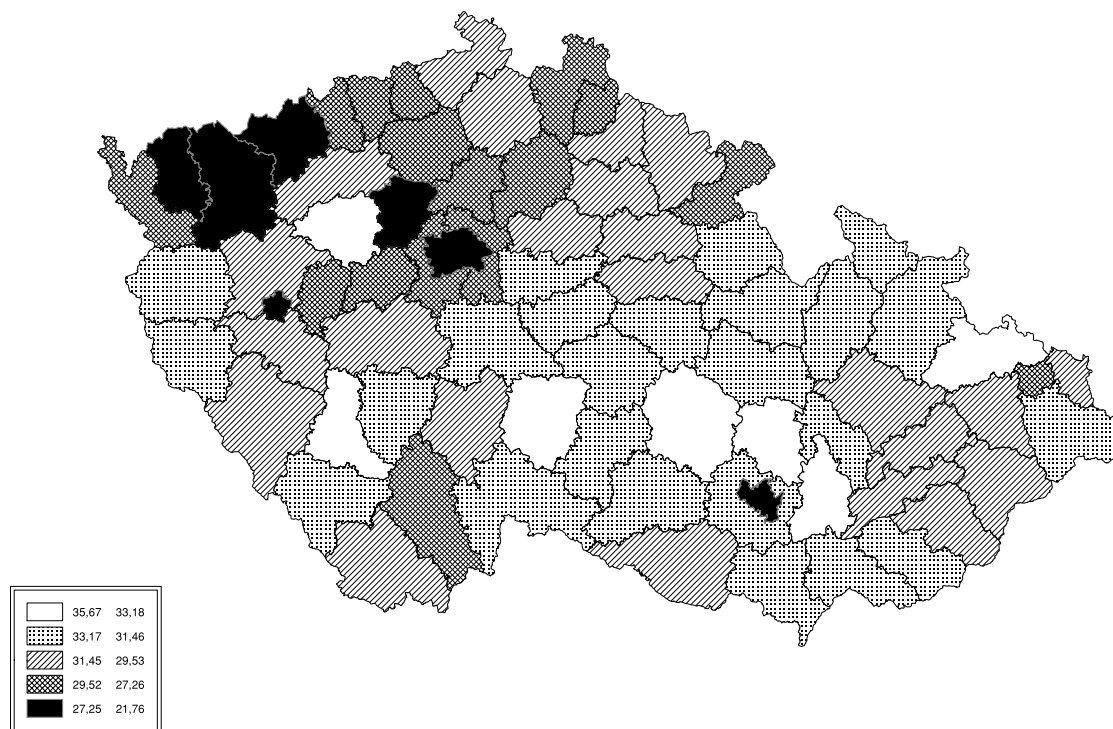
Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

me chápat jako podporu politické strany obecně. Pro analýzu aditivní změny volební účasti mezi lety 2002 a 2004 provedu jako první krok výpočet aditivní změny ve volební účasti mezi jednotlivými okresy, která se vypočítá odečtením volební účasti z roku 2002 od volební účasti v roce 2004 (aditivní změna = volební účast 2004 – volební účast v roce 2002). Logika analýzy aditivní změny spočívá v tom, že k volební účasti v roce 2002 se přidává tzv. aditivní změna, čímž vyjde volební účast v roce 2004. Aditivní změna je uváděna v procentech základní měrné jednotky, tedy procentech oprávněných voličů (rozložení aditivní změny viz mapu 2. 3).

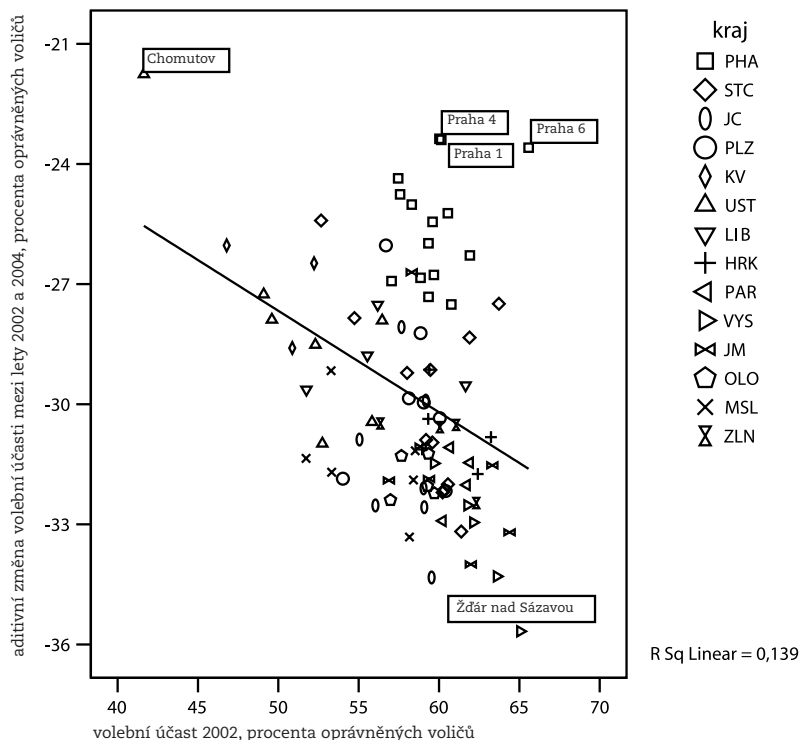
Vztah volební účasti v roce 2002 a aditivní změny ve volební účasti mezi roky 2002 a 2004 je volný a nelze říci, že by výše volební účasti v roce 2002 byla dobrým nástrojem predikce výše změny ve volební účasti. Koeficient determinace je relativně nízký (0,14) a mezi proměnnými existuje negativní vztah, neboť sklon regresní přímky je $-0,25$ (viz graf 2. 4). Volnost tohoto vztahu je z velké části způsobena tím, že nejnižší pokles volební účasti byl zároveň jak v okresech na severozápadu Čech s velmi nízkou volební účastí v roce 2002, tak v Praze (v rozmezí 23,4–27,5 %), Plzni a Brně, kde byla účast v obou volbách vysoká. Závěr o volnosti vztahu mezi volební účastí v roce 2002 a aditivní změnou ve volební účasti mezi roky 2002 a 2004 potvrzuje předchozí zjištění, že v těch okresech, kde byla vysoká volební účast v roce 2002, došlo v roce 2004 k většímu nárůstu volební neúčasti. Tento trend je vidět i z mapy, kdy zvláště kraje Pardubický, Vysočina a Jihomoravský kraj zaznamenaly výrazný absolutní pokles volební účasti. Největší poklesy byly v okresech Žďár nad Sázavou, Vyškov, Strakonice a Pelhřimov (36,7–34 %) (viz světlá a tečkovaná místa na mapě 2. 3).

Mapa 2. 3 Aditivní změna ve volební účasti při volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 a do Evropského parlamentu v roce 2004 dle jednotlivých okresů (procenta oprávněných voličů)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Graf 2. 4 Aditivní změna ve volební účasti v jednotlivých okresech mezi lety 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

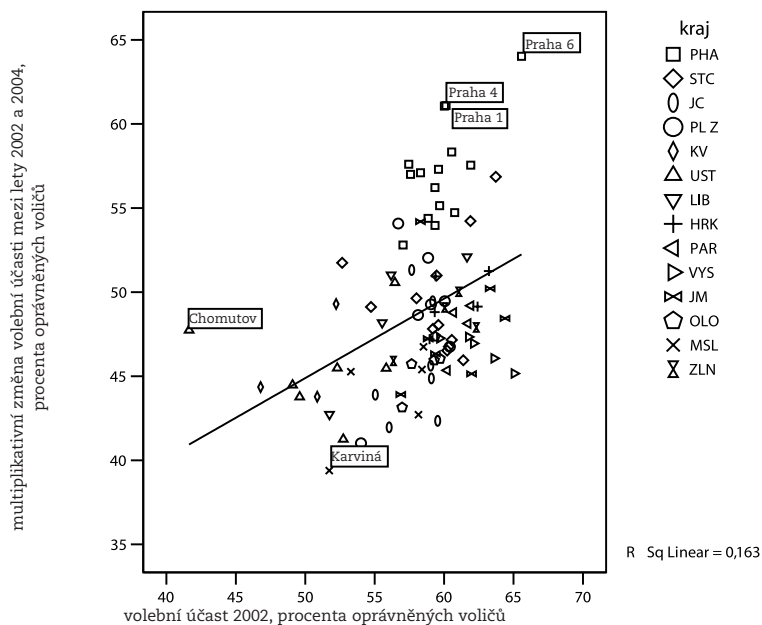

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Zatímco analýza aditivní změny volební účasti bere v potaz pouze rozdíl mezi hodnotami volební účasti v daném okrese, analýza multiplikativní změny zkoumá, k jaké proporční změně ve volební účasti v daném okrese došlo ve vztahu k původní volební účasti v roce 2002. Multiplikativní změna se počítá jako rozdíl volební účasti v roce 2004 a 2002 vynásobený stem, nabývá také hodnot procent a udává, o kolik procent vzrostla/klesla volební účast v daném okrese ve vztahu k roku 2002. Dosahuje-li multiplikativní změna hodnoty sto, znamená to, že volební účast v obou volbách byla stejná. Dosahuje-li například hodnoty padesát, znamená to, že v roce 2004 byla volební účast pouze poloviční ve vztahu k účasti v roce 2002. Vztah mezi volební účastí v roce 2002 a multiplikativní změnou ve volební účasti není silný, neboť koeficient determinace je pouze 0,16. Proměnné jsou v pozitivním vztahu (sklon regresní přímky je 0,47), což poopravuje předchozí závěr, že k největšímu poklesu volební účasti v roce 2004 došlo v okresech, kde byla v roce 2002 nejvyšší volební účast (viz graf 2. 5). Ukazuje se, že účast v okresech s velmi nízkou účastí v roce 2002 klesla v roce 2004 až přibližně na 40 % hodnoty účasti v roce 2002, což je příklad Karviné. Pokles volební účasti v těchto okresech byl strmější než v těch okresech, kde byla v roce 2002 vyšší volební účast.

Graf 2. 5 Multiplikační změna ve volební účasti v jednotlivých okresech mezi lety 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

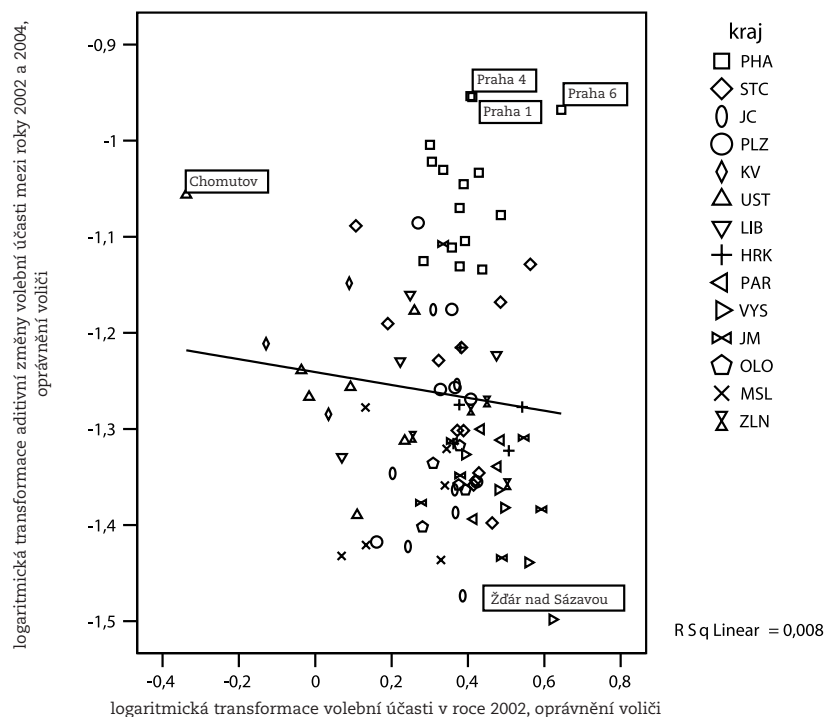
Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Obě uvedené možnosti analýzy změny volební účasti mají své nedostatky, na než upozorňuje Thomsen (1987: 15–18). Oba výpočty totiž předpokládají uniformní proces změny volební účasti (případně volební podpory strany), který v grafech znázorňuje regresní přímka a který se v obou případech projevuje odlišným způsobem. Model aditivní změny předpokládá, že konstantní změna ve volební účasti mezi volbami A a B platí ve všech okresech, tedy i v tom s nejnižší volební účastí ve volbách A. Logicky však změna volební účasti nemůže být vyšší než účast ve volbách A (odečítáme-li od volební účasti v roce 2004 volební účast v roce 2002 jako ve výše uváděném příkladě, nemůže být volební změna nikdy větší než nejnižší volební účast v nějakém okrese ve volbách v roce 2002). Jedná se o tzv. efekt spodního konce (*floor-effect*). Model multiplikační změny zase předpokládá, že konstantní poměr změny volební účasti platí zároveň pro okres s nízkou a vysokou volební účastí. V případě, že volební účast v okrese A vzroste z 20 na 40 %, v okrese B by podle stejného poměru měla vzrůst z 60 na 120 %, což je logický nesmysl. Jedná se o tzv. efekt horního konce (*ceiling-effect*). Problém tzv. efektu spodního a horního konce je typický pro každý lineární model, který je aplikován na přímý popis pravděpodobností, podílů a procent (což je právě příklad volební účasti). Pravděpodobnosti variují od 0 do 1, zatímco u lineárních modelů se předpokládá, že tímto intervalem je nekonečná škála. Již tradičním řešením tohoto problému je pohlížet na pravděpodobnost jako na logistickou funkci šance ($\ln(P/(1-P))$) neboli tzv. logit čísla P. Tím se mimo jiné splní podmínka lineárních modelů, neboť logistická funkce šance nabývá hodnot od mínus do plus nekonečna.

Vztah logitových transformací procentních údajů o volební účasti v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 je z principu úplně stejný jako v případě prostých procentních vyjádření volební účasti v jednotlivých okresech mezi osami x a y . Odlišné jsou pouze hodnoty jak koeficientu determinace, tak sloupce regresní přímky. Zatímco v případě prostých procentních vyjádření volební účasti byl sklon regresní přímky 0,75, tak v případě logitových transformací je 0,93. Znamená to, že dříve uváděný závěr o tom, že v těch okresech, kde byla volební účast v roce 2002 vyšší, klesala volební účast rychleji než v těch okresech, kde byla v roce 2002 účast nízká (čím byla účast v roce 2002 vyšší, tím více se v dané oblasti zmenšila v roce 2004), není úplně pravdivý. Hodnota sklonu regresní přímky 1 by ukazovala, že trend poklesu volební účasti byl ve všech okresech shodný. Je-li jeho hodnota lehce pod hodnotou jedna, znamená to, že výše uvedený trend již není tak silný a má spíše podobu uniformního poklesu. Pomocí logitových transformací můžeme analyzovat i aditivní změnu ve volební účasti (graf 2. 6). Koeficient determinace na téměř nulové hodnotě znamená, že model nedokáže téměř vůbec předvídat změnu ve volební účasti mezi roky 2002 a 2004 na základě hodnot volební účasti v roce 2002. Navíc regresní koeficient (-0,07) ukazuje negativní vztah mezi oběma proměnnými (model není ani statisticky významný).

Graf 2. 6 Změna ve volební účasti v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (logitové transformace procent oprávněných voličů a aditivní změny)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Volební účast mezi volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2002 a volbami do Evropského parlamentu v roce 2004 klesla v celé republice. Srovnání volební účasti v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (společně s účastí v referendu o vstupu do EU) ukázalo, že pokles účasti byl relativně uniformní. Následující analýzy aditivní změny v účasti mezi roky 2002 a 2004 naznačily, že volební účast v roce 2004 více klesla v těch okresech, kde byla v roce 2002 volební účast vyšší. Využití logitových transformací hodnot volební účasti umožnilo tyto informace upravit. Nelze totiž říci, že by míra poklesu volební účasti mezi roky 2002 a 2004 závisela na výši volební účasti v roce 2002. Volební účast poklesla jak v okresech s vyšší účastí při volbách do Poslanecké sněmovny, tak v okresech s volební účastí nižší. Nadprůměrný pokles volební účasti bylo možné zaznamenat právě v těch krajích, kde volební účast v roce 2002 byla vysoká, tedy v některých okresech – v Pardubickém, Olomouckém, Zlínském, Moravskoslezském a Královéhradeckém kraji, kraji Vysočina a dále pak v Jiho-moravském kraji (s výjimkou Brna).

Tabulka 2. 4 Změna ve volební účasti v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (regresní koeficienty a koeficienty determinace)

	R ² (koeficient determinace)	regresní koeficient
volební účast (2004 a 2002)	0,58	0,75
volební účast (aditivní model, 2004 a 2002)	0,14	-0,25
volební účast (multiplikativní model, 2004 a 2002)	0,16	0,47
volební účast (logitový model, logity 2004 a 2002)	0,62	0,93
volební účast (aditivní model s logity, 2004 a 2002)	0,00	-0,07

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

2. 5 Volební účast a sociodemografické proměnné v analýze agregovaných dat

Účast jak ve volbách do Poslanecké sněmovny, tak do Evropského parlamentu byla v Česku podle dosavadní analýzy v jednotlivých okresech výrazně odlišná. Zároveň i pokles volební účasti mezi oběma volbami byl v jednotlivých okresech nepravidelný s tím, že v moravských krajích docházelo k většímu poklesu. Nabízí se základní otázka, co tuto nepravidelnost mezi jednotlivými okresy způsobuje. Odpověď budu hledat v odlišnostech v základních sociodemografických proměnných mezi jednotlivými okresy a v jejich vlivu na volební účast. K analýze využiji informace Českého statistického úřadu o vzdělanostní, náboženské a urbanizační struktuře okresů a dále z dat Ministerstva práce a sociálních věcí o nezaměstnanosti v jednotlivých okresech (o datech více v Příloze 1).

Účast ve volbách do Evropského parlamentu byla nejvíce ovlivněna strukturou nezaměstnanosti v jednotlivých okresech a vzdělaností obyvatel. Výsledný regresní model s pěti proměnnými (viz model 4 v tabulce 2. 5) ukazuje negativní vztah mezi nezaměstnaností a volební účastí (pokles volební účasti o 0,39 % s každým procentem nezaměstnanosti) a pozitivní vztah mezi vysokoškolským vzděláním, římsko-katolickým a husitským vyznáním a podílem obyvatel žijících v obcích s počtem obyvatel do 499. Obdobné vztahy mezi těmito proměnnými existují i pro regresní modely

Tabulka 2. 5 Regresní modely pro účast ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 (OLS regrese, metoda Enter)

	nестandardizované		standardizované		t	F
	koeficienty		koeficienty			
	B	směr. chyba	Beta			
Model 1						
(konstanta)	35,14**	0,66			53,50	129,96
nezaměstnanost v roce 2004 v %	-0,69**	0,06	-0,77		-11,40	
Model 2						
(konstanta)	29,82**	0,82			36,37	146,40
nezaměstnanost v roce 2004 v %	-0,51**	0,05	-0,58		-10,16	
univerzitní vzdělání v %	0,40**	0,05	0,46		8,17	
Model 3						
(konstanta)	26,62**	1,00			26,58	95,97
nezaměstnanost v roce 2004 v %	-0,48**	0,05	-0,53		-10,21	
univerzitní vzdělání v %	0,39**	0,05	0,45		8,48	
římsko-katolické vyznání v %	0,07**	0,02	0,20		4,14	
husitské vyznání v %	1,17**	0,32	0,20		3,64	
Model 4						
(konstanta)	24,18**	1,34			18,09	83,54
nezaměstnanost v roce 2004 v %	-0,39**	0,06	-0,44		-7,18	
univerzitní vzdělání v %	0,51**	0,06	0,58		8,12	
římsko-katolické vyznání v %	0,06**	0,02	0,19		3,98	
husitské vyznání v %	1,10**	0,31	0,18		3,53	
obyvatelstvo v obcích do 499 obyvatel v %	0,09**	0,04	0,17		2,65	
Model	R	R²	Upravené R²	Směrodatná chyba	Změna R²	F Change
1	0,77	0,59	0,59	2,59	0,59	129,96**
2	0,88	0,77	0,76	1,96	0,18	66,78**
3	0,90	0,82	0,81	1,76	0,05	11,29**
4	0,91	0,83	0,82	1,71	0,01	7,01*

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Husitská církev znamená deklarace příslušnosti k Církvi Československé husitské.

*statistická významnost na 0,05; ** statistická významnost na 0,01.

týkající se voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2002 (viz model 4 v tabulce 2. 6). Nezaměstnanost snižuje volební účast zvláště v krajích Ústecký, Moravskoslezský a Karlovarský. Vysokoškolské vzdělání volební účast zvyšuje v Praze a pak již jen ve velkých městech (Olomouc, Brno, Hradec Králové, Plzeň, Ostrava a okresy Praha-východ a Praha-západ). Římsko-katolické vyznání zvyšuje volební účast ve Zlínském a Jihomoravském kraji a v kraji Vysočina a husitské vyznání v Pražském, Středočeském, Libereckém a Královéhradeckém kraji. Podíl obyvatelstva žijícího v obcích do 499 obyvatel zvyšuje volební účast v krajích Vysočina, Jihomoravský, Středočeský a Plzeňský.

Tabulka 2. 6 Regresní modely pro volební účast ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 (OLS regrese, metoda Enter)

	nestandardizované		standardizované		t	F
	koeficienty		koeficienty			
	B	směr. chyba	Beta			
Model 1						
(konstanta)	63,23**	0,79			80,59	55,45
nezaměstnanost v roce 2002 v %	-0,60**	0,08	-0,62		-7,48	
Model 2						
(konstanta)	55,86**	1,13			49,41	59,77
nezaměstnanost v roce 2004 v %	-0,55**	0,06	-0,57		-8,75	
římsko-katolické vyznání v %	0,20**	0,02	0,58		8,74	
husitské vyznání v %	1,74**	0,43	0,28		4,03	
Model 3						
(konstanta)	54,79**	1,16			47,07	49,74
nezaměstnanost v roce 2004 v %	-0,51**	0,06	-0,52		-8,02	
římsko-katolické vyznání v %	0,19**	0,02	0,56		8,63	
husitské vyznání v %	1,84**	0,42	0,30		4,41	
obyvatelstvo v obcích do 499 obyvatel v %	0,09**	0,04	0,17		2,66	
Model 4						
(konstanta)	50,10**	1,68			29,86	48,28
nezaměstnanost v roce 2004 v %	-0,34**	0,07	-0,35		-4,59	
římsko-katolické vyznání v %	0,19**	0,02	0,55		9,14	
husitské vyznání v %	1,53**	0,40	0,25		3,84	
obyvatelstvo v obcích do 499 obyvatel v %	0,21**	0,05	0,38		4,61	
univerzitní vzdělání v %	0,29**	0,08	0,33		3,67	
Model	R	R²	Upravené R²	Směrodatná chyba	Změna R²	F Change
1	0,62	0,38	0,38	3,30	0,38	55,45**
2	0,82	0,67	0,66	2,43	0,29	38,54**
3	0,84	0,70	0,68	2,35	0,03	7,10**
4	0,86	0,74	0,72	2,19	0,04	13,48**

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2002.

Husitská církev znamená deklarace příslušnosti k Církvi Československé husitské.

*statistická významnost na 0,05; ** statistická významnost na 0,01.

Mezi oběma modely existuje výrazná odlišnost ohledně většího vlivu nezaměstnanosti a vysokoškolského vzdělání na účast při volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 (viz hodnoty standardizovaných koeficientů beta). Naopak při volbách v roce 2002 byl vliv všech proměnných na hodnoty volební účasti přibližně stejný, kromě vysokých hodnot u podílu obyvatelstva s římsko-katolickým vyznáním. Nárůst vlivu vysokoškolského vzdělání a míry nezaměstnanosti při vysvětlení volební účasti v roce 2004 lze hypoteticky přisuzovat evropskému rozměru voleb, který může být přitažlivý spíše pro vysokoškolsky vzdělané občany, kteří mají informace a znalosti, jež jim umožňují orientovat se v evropské problematice, a kteří ve větší míře podporují evropskou inte-

graci. Obdobné regresní modely pro volební účast při referendu o vstupu do EU ale ukázaly, že vliv podílu univerzitního vzdělání v populaci na účast v roce 2003 nebyl statisticky významný (týká se i podílu základního vzdělání). To by svědčilo proti existenci vztahu mezi vzděláním a vyšší volební účastí při volbách s evropskou tematikou. Regresní analýzy agregovaných sociodemografických charakteristik potvrdily závislost volební účasti v Česku na nezaměstnanosti, vzdělanosti, náboženském vyznání a podílu venkovského obyvatelstva. První dvě proměnné lze zařadit mezi ty, které k vysvětlování volební účasti využívají teorie zdrojů, zatímco druhé dvě by šlo zařadit mezi proměnné používané teoriemi mobilizace.

Pro vysvětlení nízké volební účasti ve volbách do Evropského parlamentu v ČR je užitečné provést regresní analýzu, která by zkoumala vliv různých sociodemografických proměnných na aditivní změnu. Výsledný model ukazuje, že volební účast mnohem více klesala v těch okresech, kde je vysoká míra religiozity a kde velká část občanů hlasovala proti vstupu ČR do EU v referendu v roce 2003. Naopak pokles volební účasti nebyl tak výrazný v okresech s vyšším podílem obyvatelstva s univerzitním vzděláním (viz tabulku 2. 7). Ostatní proměnné, zvláště podíl nezaměstnaných v obyvatelstvu a průměrná výše příjmů, musely být kvůli výrazné multikolinearitě s podílem voličů, kteří hlasovali proti vstupu do EU, vyloučeny z modelu.

Tabulka 2. 7 Regresní modely pro aditivní změnu ve volbách (OLS regrese, metoda Enter)

	nestandardizované koeficienty		standardizované koeficienty		t	F
	B	směr. chyba	Beta			
Model 1						
(konstanta)	-25,97**	0,56			-46,23	53,20
římско-katolické vyznání v %	-0,14**	0,02	-0,61		-7,30	
Model 2						
(konstanta)	-29,44**	0,59			-49,91	82,56
římско-katolické vyznání v %	-0,12**	0,02	-0,52		-8,11	
univerzitní vzdělání v %	0,33**	0,04	0,54		8,40	
Model 3						
(konstanta)	-23,35**	1,73			-13,48	51,58
římско-katolické vyznání v %	-0,14**	0,02	-0,60		-9,36	
univerzitní vzdělání v %	0,28**	0,04	0,45		6,26	
hlasování proti vstupu do EU v %	-0,40*	0,11	-0,24		-3,40	
husitské vyznání v %	-0,25**	0,29	-0,06		-0,86	
<hr/>						
Model	R	R ²	Upravené R ²	Směrodatná chyba	Změna R ²	F Change
1	0,61	0,37	0,37	2,23	0,37	53,20**
2	0,81	0,65	0,64	1,67	0,28	70,42**
3	0,84	0,71	0,69	1,55	0,05	7,81**

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2002.

Husitská církev znamená deklarace příslušnosti k Církvi Československé husitské.

*statistická významnost na 0,05; ** statistická významnost na 0,01.

2. 6 Volební účast a sociodemografické proměnné v analýze individuálních dat

Mnohem detailnější pohled na volební účast poskytují data z dotazníkových šetření populace, jedním z nich je povolební šetření European Election Study 2004 (informace o něm viz Přílohu 1). Podle dat z tohoto šetření se voleb do Evropského parlamentu mnohem častěji účastnili starší občané než mladší občané. Podprůměrná volební účast u mladých lidí se může zdát jako překvapení s ohledem na evropský charakter voleb. Potvrdil se i vliv vzdělání na volební účast, neboť občané se základním vzděláním se neúčastnili voleb do Evropského parlamentu v takové míře jako voliči s vysokoškolským vzděláním či se středoškolským vzděláním s maturitou. Typ osídlení, v němž občané žijí, má také výrazný vliv na volební účast. Ti občané, kteří žijí na venkově či na vesnici, se účastní voleb mnohem častěji než ti občasně, kteří žijí ve městech (viz tabulku 2. 8).

Účast ve volbách do Evropského parlamentu ovlivnily i příjmové a třídní charakteristiky. Čím větší byl příjem domácnosti, tím větší byla pravděpodobnost, že se daný respondent zúčastnil voleb. Obdobně účast posilovalo i sebezařazení respondenta do některé z třídních kategorií (ti respondenti, kteří se zařadili mezi vyšší střední třídu a vyšší třídu, se voleb účastnili ve větší míře) a subjektivní zařazení životní úrovně vlastní domácnosti (čím lépe respondenti hodnotí standard vlastní

Tabulka 2. 8 Účast ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 dle základních sociodemografických charakteristik (sloupcová procenta)

	neúčast ve volbách do EP 2004	účast ve volbách do EP 2004	celkem (%)	N
Věk				
18–24	11,6	6,5	9,0	80
25–34	20,2	15,6	17,9	159
35–44	20,2	16,3	18,2	162
45–54	18,6	19,0	18,8	167
55–64	17,0	24,6	20,8	185
65 a více	12,5	18,1	15,3	136
Pohlaví				
muž	46,9	48,9	47,9	426
žena	53,1	51,1	52,1	463
Vzdělání				
nedokončené a základní	14,3	10,1	12,2	108
střední bez maturity	46,6	40,0	43,3	384
střední s maturitou	28,0	34,0	31,0	275
vysokoškolské	11,1	15,9	13,5	120
Bydliště				
venkov, vesnice	25,2	32,3	28,8	255
malé a střední město	43,2	44,8	44,0	390
velké město	31,6	22,6	27,1	240
Celkem %	49,6	50,4	100,0	
N	441	448	889	

Zdroj: European Election Study 2004: Česká republika, Sociologický ústav AV ČR, nevážený soubor.

domácnosti, tím častěji se účastní voleb). Závěr analýzy agregovaných dat na okresní úrovni, že velký podíl nezaměstnaných výrazně snižuje volební účast, potvrdila i data z dotazníkového šetření (viz tabulku 2. 9).

Obdobné četnosti a vztahy mezi proměnnými ukazovala analýza ve vztahu k volební účasti do Poslanecké sněmovny v roce 2002. Nepatrné rozdíly se objevily u volební účasti vysokoškolsky vzdělané části společnosti, která v mnohem větší míře participovala na volbách do Evropského parlamentu; tento závěr vyplýval již z analýzy agregovaných dat na okresní úrovni. Voleb v roce 2004 se také více účastnili bohatší občané a ti, kteří svůj životní standard domácnosti hodnotili jako dobrý

Tabulka 2. 9 Účast ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 dle příjmových a třídních charakteristik (sloupcová procenta)

	neúčast ve volbách do EP 2004	účast ve volbách do EP 2004	celkem (%)	N
Příjem domácnosti				
méně než 9 999	17,6	15,8	16,7	137
10 000–14 999	15,4	15,8	15,6	128
15 000–19 999	23,1	21,1	22,0	181
20 000–29 999	28,5	27,3	27,9	229
30 000–100 000	15,4	20,1	17,8	146
Zaměstnanecký status				
zaměstnanec, vlastník, živnostník	62,0	61,7	61,9	548
důchodce	23,0	30,5	26,7	237
nezaměstnaný	8,4	2,2	5,3	47
jiný	6,6	5,6	6,1	54
Pracovní sektor				
veřejný	20,3	23,9	22,1	195
soukromý	41,7	37,6	39,6	350
jiné (důchodci, nezaměstnaní, studenti)	38,0	38,5	38,3	338
Subjektivní zařazení životního standardu				
dobry	25,1	40,7	33,0	292
střední	48,7	40,5	44,6	395
špatný	26,2	18,8	22,5	199
Subjektivní zařazení do třídy				
pracující	33,3	25,2	29,2	248
nižší střední	24,5	27,1	25,8	219
střední	34,0	32,7	33,4	283
vyšší střední	6,2	13,1	9,7	82
vyšší	1,9	1,9	1,9	16
Celkem %	49,6	50,4	100,0	
N	441	448	889	

Zdroj: European Election Study 2004: Česká republika, Sociologický ústav AV ČR, nevážený soubor.

(viz tabulky 2. 10 a 2. 11). Čeští nevoliči se tak v sociodemografických charakteristikách téměř neliší od evropských nevoličů, neboť jak na evropské úrovni, tak v Česku patřili mezi častější nevoliče mladí, méně vzdělaní občané z městských oblastí. Zaznamenat lze odlišné chování nezaměstnaných v Evropě a v Česku, neboť v Evropě patřili nezaměstnaní mezi nadprůměrné ve smyslu volební účasti.

Tabulka 2. 10 Účast ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 dle základních sociodemografických charakteristik (sloupcová procenta)

	neúčast ve volbách do PS 2002	účast ve volbách do PS 2002	celkem (%)	N
Věk				
18–24	10,2	4,3	5,9	46
25–34	20,9	17,7	18,4	143
35–44	25,1	16,2	18,7	145
45–54	18,6	19,8	19,5	151
55–64	13,5	25,1	21,9	170
65 a více	11,6	17,1	15,6	121
Pohlaví				
muž	47,4	48,7	48,3	375
žena	52,6	51,3	51,7	401
Vzdělání				
nedokončené a základní	12,6	10,0	10,7	83
střední bez maturity	49,3	41,3	43,5	337
střední s maturitou	25,6	34,0	31,7	245
vysokoškolské	12,6	14,7	14,1	109
Bydliště				
venkov, vesnice	24,2	30,4	28,7	222
malé a střední město	45,1	44,7	44,8	347
velké město	30,7	24,7	26,4	204
Celkem %	27,7	72,3	100,0	
N	215	561	776	

Zdroj: European Election Study 2004: Česká republika, Sociologický ústav AV ČR, nevážený soubor.

Tabulka 2. 11 Účast ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 dle příjmových a třídních charakteristik (sloupcová procenta)

	neúčast ve volbách do PS 2002	účast ve volbách do PS 2002	celkem (%)	N
Příjem domácnosti				
méně než 9 999	18,2	16,4	16,9	122
10 000–14 999	15,8	15,3	15,4	111
15 000–19 999	23,6	21,5	22,1	159
20 000–29 999	26,1	28,8	28,1	202
30 000–100 000	16,3	18,0	17,5	126
Zaměstnanecký status				
zaměstnanec, vlastník, živnostník	62,8	62,8	62,8	486
důchodce	20,5	30,2	27,5	213
nezaměstnaný	13,0	2,7	5,6	43
jiný	3,7	4,3	4,1	32
Pracovní sektor				
veřejný	19,1	24,2	22,8	176
soukromý	43,7	38,4	39,9	308
jiné (důchodci, nezaměstnaní, studenti)	37,2	37,3	37,3	288
Subjektivní zařazení životního standardu				
dobry	21,9	38,2	33,7	261
střední	48,8	42,3	44,1	342
špatný	29,3	19,5	22,2	172
Subjektivní zařazení do třídy				
pracující	34,6	27,7	29,6	220
nižší střední	26,8	24,4	25,1	186
střední	30,2	34,8	33,6	249
vyšší střední	7,3	11,0	10,0	74
vyšší	1,0	2,0	1,8	13
Celkem %	27,7	72,3	100,0	
N	215	561	776	

Zdroj: European Election Study 2004: Česká republika, Sociologický ústav AV ČR, nevážený soubor.

2. 7 Volební účast a politické postoje

Demografické a sociální charakteristiky občanů pomáhají popsat volební chování společnosti, neboť jejich souvislost s politickými postoji nejen intuitivně tušíme, ale byla již několikrát dokázána. Samotné sociodemografické charakteristiky nemohou volební chování vysvětlit – fakt, že se voleb více účastní starší občané než mladší (vzdělaní častěji než méně vzdělaní, bohatí častěji než méně bohatí apod.), nevysvětluje, proč jednotlivé skupiny obyvatel k volbám nechodí. Proto v následující části prozkoumám, jaký je vztah volební účasti a politických postojů. V analýze využiji proměnné, které měří spokojenost s demokracií, vládní činností a hospodářstvím země, postoje k Evropské unii, zájem o politiku, pocit politické efektivity a stranickou identifikaci. Stručně lze říci, že všechny tyto proměnné výrazně ovlivňují rozhodnutí zúčastnit se voleb. Mezi proměnnými dochází k interakčnímu efektu, který by mohla kontrolovat složitější analýza, než ke které je zde prostor.

Relativně málo ovlivňuje volební účast spokojenost s hospodářstvím jak v současnosti, tak s jeho budoucím vývojem. Obdobně slabý vztah platí i pro volební účast a spokojenost s fungováním demokracie v Česku. Vztah, kdy se voleb účastní ti, kteří jsou spokojeni s fungováním demokracie, platí v mnohem větší míře pro ty, kteří jsou spokojeni s fungováním demokracie v EU. Obrácený vztah platí pro spokojenost s činností vlády. Ti, kteří byli spokojeni s výkonem vlády, se voleb účastnili v menší míře. Zde je možné hledat důvody, proč volby skončily porážkou vládních stran (viz tabulku 2. 12).

Postoje k Evropské unii již mezi voliči a nevoliči rozlišují ve větší míře, což je vidět jak ze čtyř výroků ohledně evropské integrace a rozhodování v EU, s nimiž měli respondenti vyjadřovat míru souhlasu, tak z celkového postoje k EU, který byl zkonstruován z těchto jednotlivých výroků (Crombachovo alfa této škály je 0,78). Přesvědčení o tom, že vstup do EU je pro Česko dobrá věc, velmi výrazně od sebe odlišuje voliče a nevoliče. Při zkoumání vlivu tohoto postoje na účast ve volbách v roce 2002 taková závislost zjištěna nebyla. Ukazuje se tedy, že postoj k Evropské unii ovlivnil volební účast v roce 2004 ve větší míře než v roce 2002.

Proměnné, které v největší míře ovlivňují volební účast, patří mezi ty, které měří pocit politické efektivity občana, a ty, které měří jeho identifikaci s politickou stranou. Pocit politické efektivity bývá členěn na pocit vnější a vnitřní, kdy pocit vnější politické efektivity odkazuje k názorům občana na politický systém a to, jak je tento systém schopný a ochotný reagovat na problémy občanů. V tabulce 2. 12 uváděný souhrnný index *vnější* politické efektivity zahrnuje postoje měřené pomocí čtyř položek, které zjišťují, zda se podle respondentů politické strany zajímají o postoje občanů, zda mají občané možnost ovlivnit to, co dělá vláda, zda se vláda stará o to, co si občané myslí a zda je hlasování efektivní způsob, jak lidé mohou ovlivnit to, co dělá vláda. Souhrnný index pro *vnitřní* politickou efektivity je složen ze tří položek, které zjišťují, zda občan dobře rozumí důležitým problémům, kterým země čelí, zda se občan považuje za kvalifikovaného k tomu, aby mohl participovat v politice, a zda si občan myslí, že je o politice informován tak jako většina ostatních lidí. Všechny odkazují ke schopnosti občana porozumět politickým problémům. Pocit politické efektivity společně s dalším indikátorem předpokladu politické participace (zájmem o politiku) výrazně odlišují mezi těmi, kteří se voleb v roce 2004 zúčastnili, a těmi, kteří se jich neúčastnili. Více než 51 % těch, kteří se voleb zúčastnili, deklarovalo, že má zájem o politiku, zatímco mezi nevoliči bylo takovýchto osob se zájmem o politiku pouze 19 %.

Tabulka 2. 12 Účast ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 dle politických postojových proměnných (sloupcová procenta)

	neúčast ve volbách do EP 2004	účast ve volbách do EP 2004	celkem (%)	N
Hospodářství				
pozitivní hodnocení hospodářské situace v zemi	11,3	14,7	13,0	116
pozitivní hodnocení budoucí hospodářské situace v zemi	13,4	18,8	16,1	143
Postoje k EU				
členství v EU je pro Česko dobrá věc	25,2	44,0	34,6	308
evropská integrace by měla pokračovat	11,1	17,4	14,3	127
důvěra, že rozhodnutí EU budou v zájmu Česka	19,5	40,0	29,8	265
důvěra, že rozhodnutí EU budou v zájmu respondentů	17,7	34,6	26,2	233
pozitivní postoj vůči EU (škála, alpha= 0,78)	13,8	26,1	20,0	178
Národní identita				
pocit české a evropské identity	33,3	49,1	41,3	367
pýcha na to být evropským občanem	22,2	36,6	29,5	262
Spokojenost s demokracií				
spokojenost s fungováním demokracie v Česku	24,3	29,2	26,8	238
spokojenost s fungováním demokracie v EU	26,1	37,3	31,7	282
Spokojenost s vládou				
spokojenost s činností české vlády	17,7	15,6	16,6	148
Pocit politické efektivity				
pocit vnitřní politické efektivity	31,5	58,3	45,0	400
pocit vnější politické efektivity	4,1	15,8	10,0	89
pocit politické efektivity	9,1	30,8	20,0	178
Zájem o politiku				
Ano	18,6	51,3	35,1	312
Stranická identifikace				
identifikace s některou z politických stran	16,3	47,3	31,9	284
identifikace s ČSSD	1,8	6,9	4,4	39
identifikace s ODS	5,9	17,6	11,8	105
identifikace s KDU-ČSL	1,4	6,5	3,9	35
identifikace s KSČM	6,1	12,1	9,1	81
Levo-pravá orientace				
levice	28,8	30,6	29,7	264
střed	41,0	20,5	30,7	273
pravice	30,2	48,9	39,6	352
Celkem %	49,6	50,4	100,0	
N	441	448	889	

Zdroj: European Election Study 2004: Česká republika, Sociologický ústav AV ČR, nevážený soubor.

Identifikace s politickou stranou měří to, nakolik se daný občan cítí blízko ke konkrétní straně, ať už postojově či emocionálně. Identifikace se stranou se většinou zjišťuje u těch respondentů, kteří při dotazníkovém šetření uvedou, že nějakou politickou stranu volili v minulých volbách, případně že by jí volili, kdyby se konaly volby. Zjišťování identifikace se stranou tak v sobě má již zabudovaný určitý předpoklad, že daný respondent by se voleb účastnil či se zúčastnil. V šetření European Election Study 2004 byla otázka na identifikaci s politickou stranou položena bez předchozí otázky ohledně hlasování ve volbách. Z výsledků je zřejmé, že ti občané, kteří se cítí blízko k některé z politických stran, se v mnohem větší míře zúčastnili voleb do Evropského parlamentu. Relativně překvapivé jsou údaje ohledně vyššího podílu těch, kteří se identifikovali s KSČM a ODS, mezi nevoliči. To naznačuje, že ani těmto stranám, které ve volbách výrazně uspěly, se nepodařilo plně využít potenciál, který jim tyto volby nabízely.

2. 8 Kdo byli nevoliči při volbách do Evropského parlamentu?

Základní otázka po tom, kdo byli ti občané, kteří se voleb do Evropského parlamentu nezúčastnili, a proč se těchto voleb nezúčastnili, byla již částečně zodpovězena předchozími popisy a interpretacemi vztahů volební účasti a sociodemografických charakteristik a politických postojů občanů. V pozadí zatím zůstávala otázka po důvodech volební neúčasti. Popsat důvody volební neúčasti je velmi obtížný úkol, neboť je při něm potřeba spoléhat z velké části na nepřímé odvozování. Spolehnout se pouze na deklarace důvodů volební neúčasti respondenty v dotazníkovém šetření by bylo velmi naivní. Tyto odpovědi jsou sice důležité pro pochopení volební neúčasti, nemohou být ale jediné. Kdo tedy byli čeští nevoliči? Účastní se tito „evropští“ nevoliči pravidelně voleb a neúčast při volbách do Evropského parlamentu byla pouze výjimkou?

Na základě dat z povolebního dotazníkového šetření a dat o volební podpoře a neúčasti v jednotlivých okresech jsem vytvořil dvourozměrnou tabulku, která obsahuje informace o počtu občanů, kteří se ne/účastnili voleb do Evropského parlamentu a do Poslanecké sněmovny, a dále sloupcové a řádkové četnosti (viz tabulku 2. 13). Informace označené sloupcem ECOL – agregovaná data jsou výsledky z tzv. ekologického usuzování (podrobněji o této metodě viz část 3). Informace v sloupci EES – individuální data obsahují výsledky krostabulční analýzy dat z povolebního šetření EES (více viz Přílohu 1). Data z dotazníkového šetření nebyla vážena, a proto obsahují nadreprezentaci v počtu těch, kteří se účastnili voleb (voleb do Poslanecké sněmovny se tak podle souboru účastnilo 72 % a voleb do Evropského parlamentu 51 %). Naopak data pro ekologickou analýzu obsahují přesná vstupní data o volební podpoře a volební účasti v jednotlivých okresech. Kvůli odlišnému celkovému počtu voličů ve volbách v roce 2002 a 2004 jsou v tabulce 2. 13 mírně odlišné údaje o celkové volební účasti, neboť statistický program ECOL musí pracovat se stejnými celkovými údaji o počtu oprávněných voličů v obou volbách (podrobněji o metodě viz část 3). Údaje vycházející z ekologické analýzy považuji za přesnější, neboť neobsahují nadreprezentaci ve volební účasti; když se data EES převáží podle volebních výsledků, výsledky se velmi blíží datům vycházejícím z ekologického usuzování.

Přestože oba typy analýz mají své drobné nedostatky, lze ze srovnání tabulek odvodit jasný trend. Jen velmi malá část občanů přišla hlasovat do Evropského parlamentu a zároveň se nezúčastnila voleb do Poslanecké sněmovny (5 % podle ECOLu a 3 % podle EES). Ten, kdo se zúčastnil

Tabulka 2. 13 Účast a neúčast ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 a do Poslanecké sněmovny v roce 2002 (absolutní, řádkové a sloupcové četnosti)

	ECOL – agregovaná data			EES – individuální data		
	volil EP	nevolil EP	celkem	volil EP	nevolil EP	celkem
volil PS	1 893 825	2 891 501	4 785 326	364	178	542
nevolil PS	438 334	3 046 378	3 484 712	21	193	214
celkem	2 332 159	5 937 879	8 270 038	385	371	756
volil PS	39,6 %	60,4 %	100,0 %	67,2 %	32,8 %	100,0 %
nevolil PS	12,6 %	87,4 %	100,0 %	9,8 %	90,2 %	100,0 %
volil PS	81,2 %	48,7 %		94,6 %	48,0 %	
nevolil PS	18,8 %	51,3 %		5,4 %	52,0 %	
celkem	100,0 %	100,0 %		100,0 %	100 %	
volil PS	22,9 %	35,0 %	57,9 %	48,2 %	23,5 %	71,7 %
nevolil PS	5,3 %	36,8 %	42,1 %	2,8 %	25,5 %	28,3 %
celkem	28,2 %	71,8 %	100,0 %	50,9 %	49,1 %	100,0 %

Zdroj: European Election Study 2004: Česká republika, Sociologický ústav AV ČR, nevážený soubor.

Český statistický úřad; vlastní výpočty pomocí programu ECOL; N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

voleb do Poslanecké sněmovny, se přibližně ve 40 % zúčastnil i voleb do Evropského parlamentu, zatímco v případě těch, kteří se voleb do PS nezúčastnili, byla tato pravděpodobnost pouze 13 %. Tyto informace potvrzují zjištění, které pro volby do Evropského parlamentu ukázalo povolební šetření organizované Evropskou komisí (viz část 2. 3). Volby do Evropského parlamentu, resp. politické strany, kandidáti a média, mají schopnost demobilizovat velkou část populace, která se účastní voleb do národních parlamentů, a zároveň velmi nízkou schopnost mobilizovat nové voliče mezi těmi, kteří se národních voleb neúčastní.

Důvody, které respondenti v dotazníkovém šetření uváděli při vysvětlování své neúčasti, pouze z jedné třetiny zahrnují odpovědi, které lze zařadit mezi důvody neúčasti, které způsobily okolnosti hlasování, jako například nemoc, nedostatek času, nepřítomnost v místě bydliště či problémy s registrací. Více než 2/3 nevoličů zahrnuje druhá skupina důvodů, mezi něž patří nezáměr o politiku, nedůvěra k politikům, nemožnost si vybrat či přesvědčení, že jeden hlas nic nerozhodne. Takto odůvodněnou neúčast lze označit jako dobrovolnou absenci, neboť občané se dobrovolně, bez výrazného vnějšího zásahu okolnostmi, vzdávají svého práva hlasovat (viz tabulku 2. 14).

Nízká volební účast ve volbách do Evropského parlamentu (zvláště ve srovnání s volební účastí v národních parlamentních volbách) mohla být na první pohled způsobena nevěrohodností evropského integračního projektu či nesouhlasem s ním. Detailnější analýzy ale ukazují, že volební neúčast byla převážně způsobena nedůvěrou v politiku jako takovou, nespokojeností s politiky a stranami a nízkou důvěrou v to, že účast ve volbách něco změní. Tyto postoje jsou nejvíce přítomny mezi občany, kteří mají nedostatek zdrojů k politické participaci – mají většinou nižší vzdělání, jsou bez práce či mají nižší příjmy – a zároveň mají jen malou důvěru v to, že politici a politický systém je schopný jejich názory a požadavky zohlednit.

Tabulka 2. 14 Důvody neúčasti ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004

Deklarované důvody neúčasti	N	%
Neúčast způsobená okolnostmi	120	28,4
pobyt mimo domov, na prázdninách, dovolená, služební cesta	52	12,3
málo času, spousta práce, rodinné závazky	27	6,4
nemoc, stáří	17	4,0
jiné starosti, nechtělo se mi apod.	16	3,8
bez volebního průkazu, problémy s registrací	8	1,9
Dobrovolná neúčast	301	71,3
znechucení a nespokojenost s politikou, nedůvěra k politikům	61	14,4
nevěděl koho volit, neznal kandidáty, nedostatek informací	60	14,2
můj hlas nic nerozhodne	49	11,6
nezájem o politiku	43	10,2
nezájem o EU a EP, EP je zbytečný	38	9,0
nesouhlas se vstupem do EU	35	8,3
nechodí volit	8	1,9
nepovažoval za důležité, jasný výsledek	7	1,7
Neví	2	0,5
celkem	423	100,0

Zdroj: European Election Study 2004: Česká republika, Sociologický ústav AV ČR, nevážený soubor.

Postoje k evropské integraci měly ve vztahu k volební účasti mnohem menší význam, nicméně nesouhlas s evropskou integrací znamenal velkou pravděpodobnost, že se dotyčný voleb do Evropského parlamentu nezúčastní. V regresní analýze důvodů poklesu volební účasti se ukázal podíl obyvatelstva, které v referendu v roce 2003 hlasovalo proti vstupu do EU, jako statisticky významný s negativním vlivem – procento obyvatelstva, které v referendu odmítlo vstup do EU, znamenalo pokles ve volební účasti o 0,4 %. Největší pokles volební účasti ve srovnání s volbami do Poslanecké sněmovny nastal v Jihomoravském kraji (s výjimkou Brna) a kraji Vysočina, tedy v relativně venkovských oblastech, které na evropské integraci pravděpodobně nezískají tolik jako městské obyvatelstvo.

3. Volební podpora politických stran

3. 1 Územní volební podpora jednotlivých stran

Podpora jednotlivých politických stran mezi oprávněnými voliči ve volbách do Evropského parlamentu byla mnohem nižší než při volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 (viz tabulku 1 v Příloze 2). Územní rozložení podpory jednotlivých stran se výrazně proměnilo s výjimkou KSČM a ODS (a KDU-ČSL v případě, že její volební zisky nebudeme srovnávat s celkovými zisky Koalice v roce 2002, ale se ziskem KDU-ČSL v roce 1998). Variační koeficient, který měří míru rozptýlu podpory politických stran mezi jednotlivými okresy, se zvýšil u všech stran kromě KSČM (viz tabulku 3. 1). Výpočty byly prováděny z procentní podpory jednotlivých stran na celkovém počtu oprávněných voličů v jednotlivých okresech, nikoli pouze na počtu účastnících se voličů (nebo počtu těch voličů, jejichž hlasy jsou platné). Data byla vážena na základě celkového počtu voličů v jednotlivých okresech. Variační koeficient ukazuje průměrnou odlišnost volební podpory stran v jednotlivých okresech jako procento celkové volební podpory. Volební podpora ČSSD a KSČM je nejrovnoměrněji rozprostřena po celé republice, přestože u obou stran došlo mezi oběma volbami k celkovému poklesu volební podpory (v případě ČSSD pokles ze 17,5 % na 2,5 % celkového počtu oprávněných voličů a v případě KSČM z 10,7 % na 5,7 %). Voliči KSČM byli v roce 2004 mnohem rovnoměrněji rozptýleni po republice než před dvěma lety, což je částečně způsobeno relativním posílením strany v Praze. Rozptýlenost volební podpory ODS zůstala – stejně jako v případě ČSSD – obdobná jako před dvěma roky. V případě ostatních stran, jmenovitě KDU-ČSL, SNK-ED a US-DEU, je volební podpora výrazně rozptýlena (hodnoty variačního koeficientu 30–63). Zatímco voliči SNK-ED a US-DEU jsou převážně

Tabulka 3. 1 Rozptýlenost volební podpory politických stran ve volbách do Poslanecké sněmovny (2002) a do Evropského parlamentu (2004)

podpora politických stran	průměr	směrodatná odchylka	variační koeficient
volební podpora ČSSD v roce 2004	2,47	0,33	13,52
volební podpora ČSSD v roce 2002	17,42	2,05	11,79
volební podpora KSČM v roce 2004	5,71	0,88	15,32
volební podpora KSČM v roce 2002	10,68	2,41	22,55
volební podpora ODS v roce 2004	8,46	2,18	25,82
volební podpora ODS v roce 2002	14,11	3,25	23,05
volební podpora KDU-ČSL v roce 2004	2,70	1,70	63,04
volební podpora ULD v roce 2004	0,48	0,26	53,33
volební podpora Koalice v roce 2002	8,22	2,71	32,99
volební podpora SNK-ED v roce 2004	3,11	1,52	48,75
volební podpora SNK v roce 2002	1,61	0,56	34,72
volební podpora SZ v roce 2004	0,89	0,34	38,54
volební podpora SZ v roce 2002	1,37	0,25	18,47
volební podpora NEZ v roce 2004	2,31	0,55	23,77

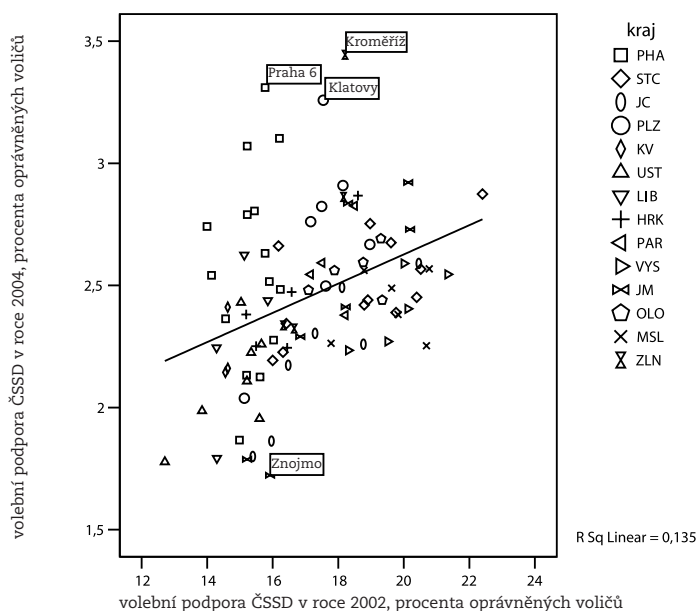
Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v daném roce.

z Prahy (v případě SNK-ED ještě například z Libereckého a Středočeského kraje), tak voliči KDU-ČSL se nacházejí převážně na Moravě. Z územního hlediska se volební podpora KDU-ČSL a US-DEU vhodně doplňovala v letech jejich volební spolupráce (2000–2002).

ČSSD zaznamenala ve všech okresech výrazné volební ztráty. Volební zisky ČSSD ve volbách do Poslanecké sněmovny a do Evropského parlamentu spolu nejsou téměř vůbec zkorelované (koeficient determinace je 0,14). Nelze tedy říci, že by ČSSD měla nízké volební zisky v roce 2004 v těch okresech, kde v roce 2002 také neuspěla. Relativně větší volební zisky měla ČSSD v Kroměříži, Klatovech a obecně v pražských obvodech. KSČM na rozdíl od ČSSD ztratila volební podporu v jednotlivých okresech na základě toho, jaké byly volební zisky strany v daných okresech před dvěma lety (koeficient determinace 0,71). Nadprůměrné zisky měla KSČM v Rokycanech a Praze 6. ODS obdobně jako KSČM ztrácela proporcčně ve vztahu k volební podpoře v roce 2002, a to v téměř uniformním poklesu (koeficient determinace 0,93). Porovnání volební podpory KDU-ČSL a US-DEU s jejich volební podporou v roce 2002 ve společné volební koalici v sobě obsahuje zkreslení, neboť volební podpora těchto stran byla v roce 2002 regionálně odlišná. Proto se volební ztráty KDU-ČSL nezdají být uniformní. V případě, že vyloučíme z analýzy pražské okresy, kde v roce 2002 zajistila výrazné zisky US-DEU, je pokles volební podpory relativně uniformní ve všech okresech. Naopak v případě US-DEU, když vyloučíme z analýzy moravské okresy, existuje silný vztah mezi volební podporou strany v roce 2002 a v roce 2004 s tím, že v roce 2004 došlo k uniformnímu poklesu podpory US-DEU. Volební podpora SNK-ED v roce 2004 nebyla vůbec v žádném vztahu s volební podporou Sdružení nezávislých. Největší volební zisky zaznamenala tato koalice v Praze a přilehlých okresech Praha-východ a Praha-západ. V této oblasti koalice SNK-ED přetáhla výraznou část podpory US-DEU z roku 2002 (viz grafy 3. 1 – 3. 6).

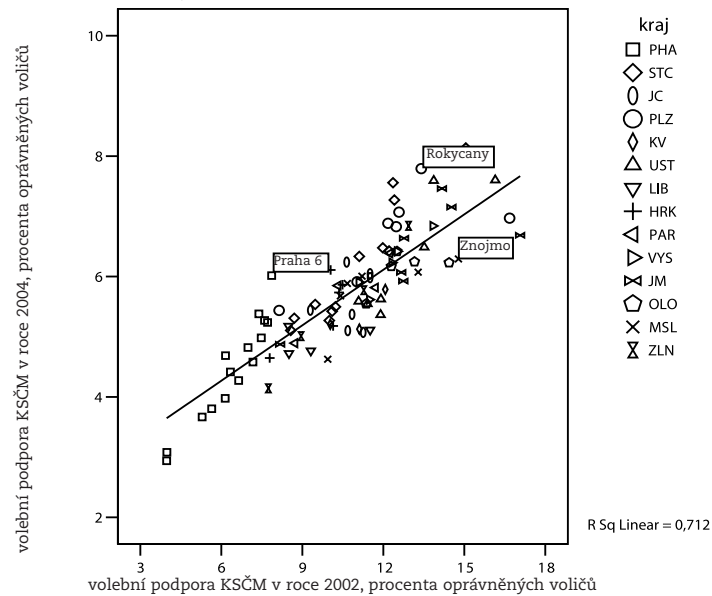
Graf 3. 1 Vztah volební podpory ČSSD v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

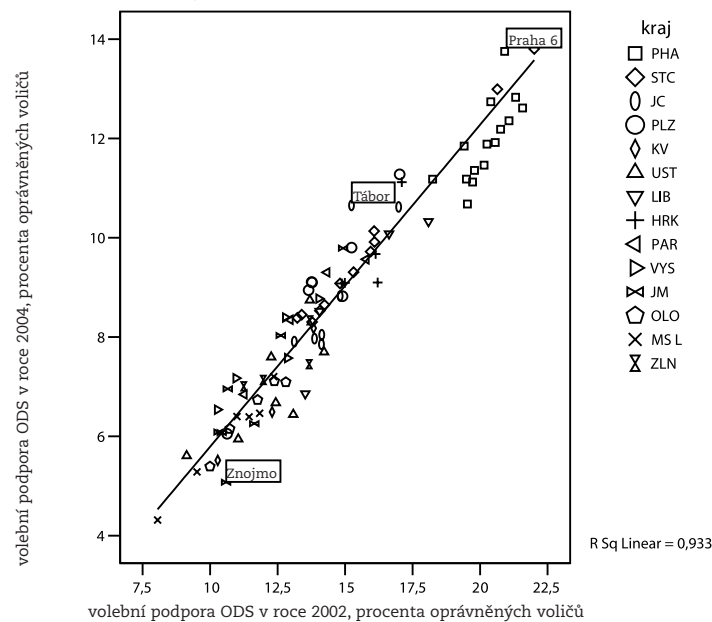
Graf 3. 2 Vztah volební podpory KSČM v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

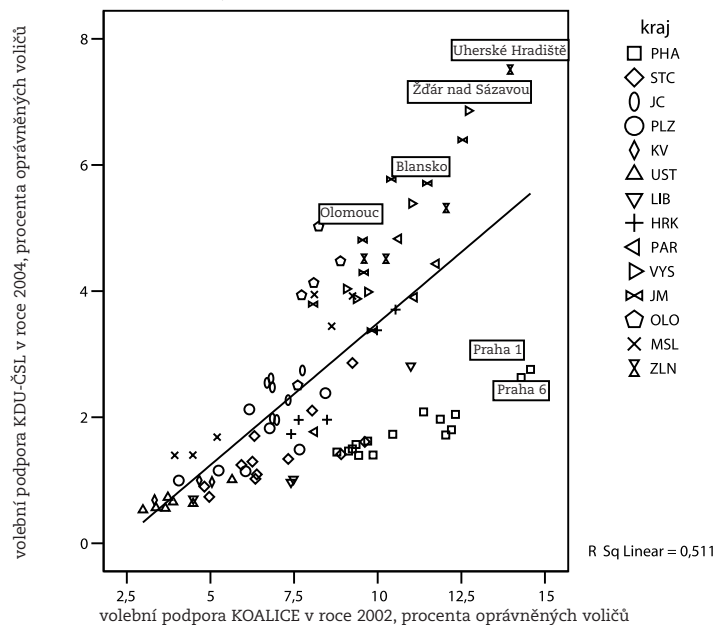
Graf 3. 3 Vztah volební podpory ODS v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

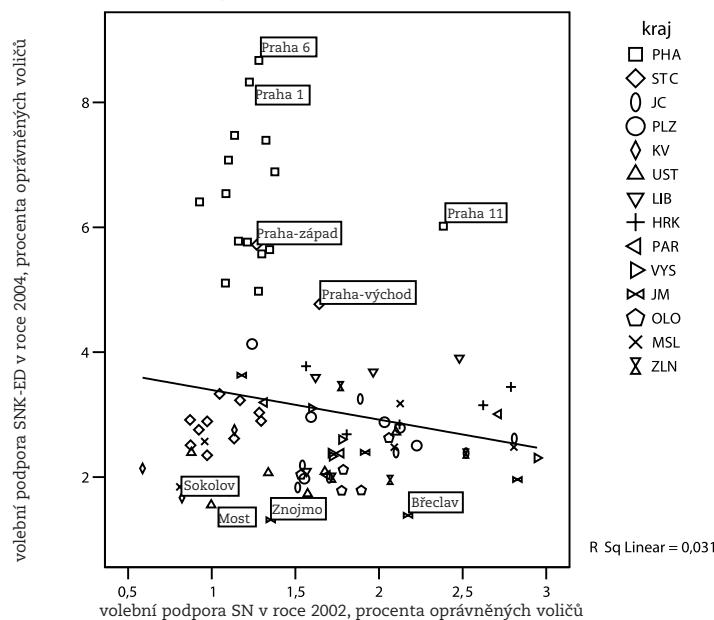
Graf 3. 4 Vztah volební podpory KDU-ČSL v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

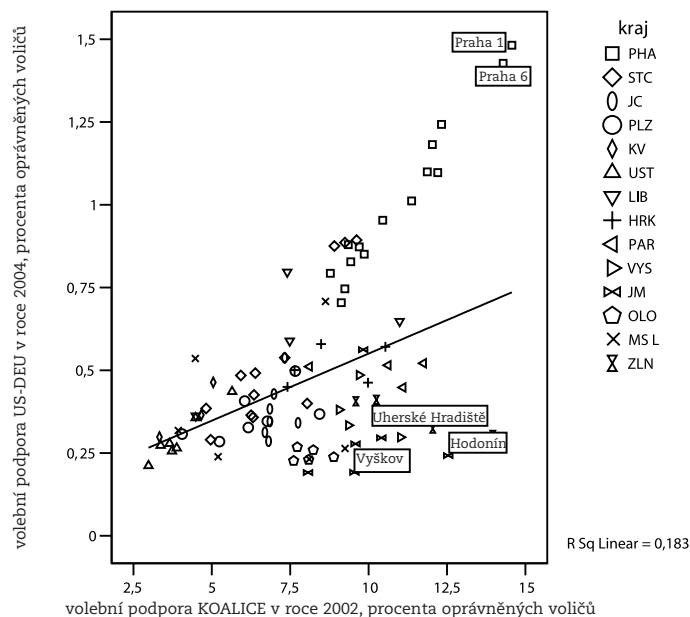
Graf 3. 5 Vztah volební podpory SNK-ED v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Graf 3. 6 Vztah volební podpory US-DEU (ULD) v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

K přesnějšímu popisu změn volební podpory jednotlivých stran, resp. ztráty volební podpory, využijí analýzu aditivní změny ve volební podpoře a analýzu logitové transformace aditivní změny ve volební podpoře ve vztahu k volební podpoře v roce 2002. Aditivní změna ve volební podpoře je měřena jako rozdíl v procentní podpoře strany mezi všemi oprávněnými voliči mezi následujícími volbami; v tomto případě mezi volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2002 a volbami do Evropského parlamentu v roce 2004 (její geografické znázornění viz mapy 3. 1 – 3. 6). ČSSD měla nejmenší volební ztráty v kraji Karlovarském, Ústeckém a Pražském. Naopak největší ztráty oproti roku 2002 zaznamenala v kraji Středočeském, Moravskoslezském a v kraji Vysočina. KSČM měla oproti volbám v roce 2002 nejmenší ztráty ve velkých městech jako Praha, Brno, Plzeň a v Libereckém a Královéhradeckém kraji. Největší ztráty zaznamenala KSČM relativně rozptýleně po republice, a to v okresech Znojmo, Tachov, Louny, Jeseník a Bruntál a dále v Jihomoravském kraji s výjimkou Brna. ODS si oproti roku 2002 nejvíce pohoršila v Praze a přilehlých okresech Praha-východ a Praha-západ, v Libereckém a Jihočeském kraji. Naopak nejmenší ztráty měla v Jihomoravském kraji s výjimkou Brna. Volební koalice SNK-ED svůj výrazný volební úspěch postavila na nadprůměrných volebních ziscích v Praze a Libereckém kraji; výrazný nárůst oproti volebním ziskům v roce 2002 zaznamenalo SNK-ED i v celém Středočeském kraji. Srovnání volebních ztrát KDU-ČSL a US-DEU ve vztahu k roku 2002 je problematické vzhledem k tomu, že v roce 2002 kandidovaly ve společné volební koalici. Proto zaznamenala KDU-ČSL největší volební ztráty oproti volební podpoře Koalice v roce 2002 v Praze, Libereckém a Pardubickém kraji. Zároveň ale volební podpora KDU-ČSL nadprůměrně klesla v Jihočeském a Zlínském kraji. Nejmenší ztráty zaznamenala KDU-ČSL v Ústeckém a Karlovarském kraji. US-DEU nejméně ztratila ve stejných krajích jako KDU-ČSL (Ústecký, Karlovarský a ještě Jihočeský kraj) a nejvíce ztratila na Jižní Moravě.